

BİR KAMU HARCAMASI OLARAK EĞİTİM HARCAMASI ve EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ

THE RELATION BETWEEN EDUCATION EXPENDITURE AND
ECONOMIC DEVELOPMENT AS A PUBLIC EXPENDITURE

Nagihan ÖZKANCA ANDIÇ*

Mehmet ÖZGÜN*

ÖZ

Hem kamu hem de özel sektör tarafından üretilmekte olan ve bu nedenle yarı kamusal bir mal olarak değerlendirilmesi gereken eğitim hizmetleri beşeri sermaye açısından en önemli yatırım alanlarından biridir. Toplumsal açıdan bu kadar önemli olan eğitim harcamalarına şüphesiz ki devletin kayıtsız kalması beklenemez. Bu çalışmamızda öncelikle eğitim kavramının tanımı, özellikleri ve çeşitleri kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise kamunun eğitim alanında gerçekleştirmiş olduğu harcamaların kamu maliyesi açısından nasıl sınıflandırılması gerektiğine değinilmiştir. Son olarak ise kamu tarafından eğitim alanında gerçekleştirilen harcamalar ile bazı ekonomik büyüklükler arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Harcamaları, Eğitim Harcamaları, Ekonomik Kalkınma

ABSTRACT

Educational services, which are produced by both public and private sectors and therefore should be regarded as semi-public goods, are among the most important investment areas in terms of human capital. Undoubtedly, the state can not remain indifferent to education expenditures, which are very important for society. In this study, firstly the definition, characteristics and types of education concept were briefly explained. Later, it was explained how public expenditures in the field of education can be classified in terms of public finance. Finally, it attempted to establish relations between expenditures in the field of education and some economic magnitudes.

Keywords: Public Expenditure, Education Expenditure, Economic Development

Jel Code: H5, H50, H52

* Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, nandic@pau.edu.tr

** Dr., Pamukkale Üniversitesi, mozgun@pau.edu.tr

M.G.T.: 19.09.2018 / M.K.T.: 20.11.2018

GİRİŞ

Günümüz dünyasının şartları göz önüne alındığında, ekonomik ve sosyal başarının temelinde yatan en önemli unsur eğitim olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya çapında artan rekabet ve gelişen teknolojik olanaklar, bireylerin daha fazla eğitime ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Ekonomik açıdan gelişen ülkelerin endüstriyel hamlelerinin temelinde eğitsel olarak gelişmiş bir araştırma ve geliştirme çabalarının var olduğu görülür. Ayrıca oluşan yeni teknolojilere adaptasyonun sağlanması da bireylerin belirli konularda eğitilmelerini zorunlu kılar. Bu sayede nitelik kazanan bireyler ekonominin daha da gelişmesine katkı sağlayarak yeni buluşların ve gelişmelerin önünü açarlar.

Eğitimin, insanları şekillendirme ve belli bir amaç doğrultusunda yönlendirme olduğu düşünüldüğünde ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmak isteyen toplumların öncelikle beşeri sermayeye yatırım yapması gerektiği söylenebilir. Gelişmekte olan ülkeler açısından daha fazla öneme sahip olan eğitim yatırımları gelişmiş ülkeler arasında ihmal edilebilir bir alan değildir. Bireylerin hayat standartlarının sürdürülebilirliği ve ekonomik istikrarın devamı için her yeni neslin bir önceki nesle göre daha iyi eğitilmesi zorunludur.

Ekonomi açısından böylesine büyük bir öneme haiz olan eğitim alanında kamunun taraf olmaması elbette ki düşünülemez. Sağladığı bireysel faydanın yanında oluşturduğu sosyal fayda nedeniyle devletler bu alanda yatırım yapmaya ve/veya bu alanda faaliyet gösteren kişi ve kuruluşları teşvik etmeye çalışmaktadırlar. Birçok devletin bütçelerinin büyük bir kısmını bu alana tahsis etmiş olmaları, eğitim olgusunun önemini kavramak açısından dikkat çekicidir. Nitekim ülkemizde özellikle son 10 yıllık süreçte eğitim alanında çok önemli atılımların yaşandığını söylemek mümkündür. Bu alanda birçok projenin hayata geçirilmesi, okul sayısının artırılması,

eğitmen sayılarının ciddi oranda artmış olması ve bu eğitmenler için sürekli olarak meslek içi eğitimlerin sürdürülmesi ve ayrıca teknolojik yatırımların okullara yönlendirilmesi eğitim alanında gerçekleştirilen çalışmalardan sadece birkaçıdır.

Bu çalışmamızda öncelikle eğitim kavramının tanımı, özellikleri ve çeşitleri kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise kamunun eğitim alanında gerçekleştirmiş olduğu harcamaların kamu maliyesi açısından nasıl sınıflandırılması gerektiğine değinilmiştir. Son olarak ise kamu tarafından eğitim alanında gerçekleştirilen harcamalar ile bazı ekonomik büyüklükler arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

1- KAMUSAL MAL OLARAK EĞİTİM

Toplumunu oluşturan bireylerin bir arada yaşamalarının gerekliliği tüm toplumu ilgilendiren ve tüm toplumu kapsayan bazı mal ve hizmetlerin üretilmesini zorunlu kılmıştır. İçinden çıktığı toplumun varlığından güç ve meşruiyet alan devlet, bireylerin birtakım ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için bazı mal ve hizmetlerin üretimini tek başına üstlenmek durumundadır. Özellikle güvenlik ve adalet gibi hizmetlerin üretiminin ve topluma sunulmasının kamu dışında başka bir otoritenin inisiyatifine bırakılması, toplumlarda ciddi problemlere yol açabilir.

Güvenlik ve adalet gibi sadece devlet tarafından üretilebilen ve faydası bölünemeyen (fiyatlandırılmayan) mal ve hizmetlere tam (saf) kamusal mal ve hizmetler denilmektedir. Bu tip mal ve hizmetler toplumun tamamı tarafından ortak tüketime konu olurlar. Bu hizmetlerin ne ölçüde sunulacağına siyasi otorite tarafından karar verilir ve faydaları bireyler arasında bölünemediği içinde bu hizmetlerden yararlanma karşılığında bir bedel ödenmesi söz konusu değildir. Bu tip mal ve hizmetlerin bedelleri toplu finansman aracı olan vergilerle karşılanmaktadır. Tam kamusal mal ve hizmetlerin üretiminde rekabet

söz konusu olmadığından dolayı hiçbir birey bu mal ve hizmetlerin faydasından da dışlanamamaktadır.¹

Kamu ekonomisi tarafından üretilen bir diğer mal ve hizmet grubu ise yarı kamusal mal ve hizmetlerdir. Yarı kamusal mal ve hizmetler, ilk bakışta tam kamusal mal ve hizmet gibi görünmelerine rağmen, faydalarının birimlere bölünebilmesi, pazarlanabilmeleri, fiyat yoluyla tüketicilere sunulmaları mümkündür. Bu nedenle, bu çeşit mal ve hizmetlerin faydasından bedel ödemeyenleri dışlamak mümkündür. Kişiler arasında tüketimde rekabetin olduğu yarı kamusal mal ve hizmetlerin en temel özelliği yararlananlara olan doğrudan yararı yanında toplum üyelerine olan marjinal yararı, yani ek yararadır. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin, doğrudan sunulduğu kişilere sağladığı özel fayda (bu fayda pazarlanabilmektedir) ile toplumun diğer kesimlerine sağladığı dışsal faydanın (bu fayda pazarlanamamaktadır) toplamı bu mal ve hizmetlerin sosyal faydasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda da yarı kamusal mal ve hizmetlerin dışsal faydalarının varlığı, kamu ekonomisinin de bunların üretiminde rol almasına neden olmaktadır. Bu sebeple bu mal ve hizmetler pazarlanabildikleri halde tamamen piyasaya bırakılmamakta ve piyasa ile birlikte kamu ekonomisi tarafından birlikte üretilmektedir.²

Eğitim neredeyse tüm ülkelerde hem kamu hem de özel sektör tarafından üretilmektedir ve bu nedenle yarı kamusal bir mal olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.³ Okulöncesi eğitim,

ilköğretim, ortaöğretim ve dengi eğitim ile yüksek öğretim hizmetlerinin faydasının birimlere bölünebildiği, istenildiği takdirde faydasından bazı kişilerin dışlanabildiği, eğitimin toplumun tamamına yetecek miktarda sunulmadığı, kişilerin birbirleri ile bu hizmeti tüketmek için rekabet içinde olduğu ve finansmanlarında bütçe finansmanı haricinde kişisel finansmanın da söz konusu olduğu bilinmektedir. Bu nedenle eğitim hizmetlerinin yarı kamusal mal hizmetler grubunda değerlendirilmesi gerekir.⁴

Eğitim hizmetlerinin de içinde bulunduğu yarı kamusal mal ve hizmetlerden fayda elde edenler yararlanma karşılığında belli bir bedel ödeyebilmektedirler. Ödenecek bedel malın piyasa fiyatı değil, siyasi otorite tarafından belirlenen bir değerdir. Bu değer, marjinal maliyetin altında da olabilir.⁵ Bu mal ve hizmetlerin faydalarından yararlanmada bir bedelin alınıp alınmayacağı, alınacaksa seviyesinin ne olacağı, toplumların sosyal ve iktisadi gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde eğitim hizmetleri ücretsiz olarak sunulabilmektedir. Ücret alınmaması veya bedelin marjinal maliyetin altında tutulması halinde finansman vergileri sağlanacaktır. Eğitim hizmetleri için yapılan harcamalar; gelirin yeniden dağılımında bir araç olması, iktisadi büyüme, kalkınma ve ekonomik istikrarın sağlanmasında fonksiyon üstlenmesi nedeniyle yatırım harcaması olarak da nitelendirilebilir. Ancak eğitim harcamaları, sağladığı kısa süreli faydalar nedeniyle de tüketim harcaması olarak nitelendirilmektedir.⁶

¹ Nurettin Bilici, Adem Bilici, Kamu Maliyesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011, s.28

² Fatih Yardımcıoğlu, Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2012, s. 25

³ C. BENSON, Educational Financing, Edited By: George Psacharopoulos, Economics of Education Research and Studies, Pergamon Press, New York, U.S.A., 1987, s. 423

⁴ Fatih Yardımcıoğlu, (2012), a.g.e., s.26

⁵ Halil Nadaroğlu, Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1999, s.41

⁶ Erkan Karaaslan, "Kamu Kesimi Eğitim Harcamalarının Analizi", Maliye Dergisi, Sayı:149, Mayıs - Aralık 2005, s. 41

Şener'e göre ise; temel eğitim hizmetlerinin sosyal faydası, özel faydasından daha büyüktür. Buna karşın, temel eğitimden sonraki öğrenim süresi arttıkça, eğitim hizmetlerinin özel faydası da giderek artmaktadır. Bu özelliği nedeniyle lise ve sonrasında yer alan üniversite öğrenimi özel faydası daha fazla olan bir tür karma mallar grubu içinde yer almaktadır. Mesleki ve teknik öğrenimle ilgili eğitim harcamalarının özel faydası daha da fazladır. Ancak eğitim hizmetlerinin özel faydası ne kadar büyük olursa olsun, yinede kamusal özellik ortadan kalkmaz. Örneğin, mesleki ve teknik öğrenim nedeniyle keşfedilen

yeni üretim teknikleri, kaynak kullanımında tasarruf sağladığından, sosyal fayda da sağlayacaktır.⁷ Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) tarafından Mart 2000'de yayınlanan raporda yüksek öğretimin birey ve topluma sağladığı getiriler ayrı ayrı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sonuç, eğitimin bireysel ve ekonomik faydasının yanında toplumsal ve sosyal faydalarının da bulunduğu ve bu faydaların çaprazlama olarak birbiri ile etkileşim için olduğudur. İlgili rapora göre yüksek öğretimin faydalarını aşağıdaki gibi göstermek mümkündür;

Şekil 1: Yüksek Öğretimin Getirileri

	Toplumsal	Bireysel
Ekonomik	• Vergi Gelirlerindeki Artış• Üretkenlikteki Artış• Tüketimde Artış• İşgücü Esnekliğinde Artış• Devletten Beklenen Mali Destekte Azalış	• Yüksek Kazanç Düzeyi• İş Bulmada Kolaylık• Yatırımda Artış• Daha İyi Çalışma Koşulları• Kişisel / Mesleki Hareketlilikte Artış
Sosyal	• Suç Oranlarında Azalma• Bağış ve Topluma Hizmette Artış• Vatandaşlık Bilincinde Gelişme• Sosyal Kenetlenme• Teknolojiye Uyum Sağlama ve Teknolojiyi Kullanma Becerilerinde Gelişme	• Daha Sağlıklı ve Uzun Yaşam• Çocuklara Daha İyi Yaşam• Müşteri Olarak Daha İyi Karar Verme• Kişisel Statüde Yükselme• Daha Fazla Hobi ve Boş Zaman Etkinlikleri Edinme

Kaynak: Vural HOŞGÖRÜR ve Gamze GEZGİN, "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: II, Sayı: I, Haziran 2005, s. 8

Bazı iktisatçılar tüketimde rekabet ve tüketimden dışlanmanın mümkün olup olmamasına göre malları otomatik olarak özel ve kamusal mal biçiminde sınıflandırmanın yeterli olmadığını görülmüştür. Çünkü malların sahip oldukları temel özelliklere rağmen toplumsal olarak farklı değerlendirilebileceklerini, toplumun malın faydasında

değişiklik yapabileceğini; politik tercihlerle malların, özel ya da kamusal mal haline getirilebileceğini savunmaktadırlar. Aşağıdaki tabloda kamusal mal kavramı farklı bir perspektiften ele alınarak değerlendirilmiştir. Buna göre malın statüsünün belirlenmesinde malların sahip oldukları özellikler yanında toplumun rolü de dikkate alınmaktadır.⁸

⁷ <http://www.maliyemspozyumu.sakarya.edu.tr/sites/maliyemspozyumu/file/1371768630-3m-1-2-orhan-sener-egitim-ekonomisinin-temel-ilkeleri-pdf.pdf>, Erişim Tarihi: 03 Ocak 2015

⁸ Zeliha Göker, "Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler", Maliye Dergisi, Sayı:155, Temmuz – Aralık 2008, s.113

Şekil 2: Genişletilmiş Kamusal Mal Kavramı

ÖZEL ALAN	1. ÇEYREK <u>(Tüketiminde Rekabetin ve Dışlanmanın Olduğu Mallar): Özel Mallar</u> • Süt • Toprak • Eğitim	2. ÇEYREK <u>2A. Rekabetin Olmadığı Dışlanabilir Mallar</u> • Patentli Bilgi • Kablo ve Uydu Yayını	KAMUSAL ALAN
	4. ÇEYREK <u>4A. Rekabetin Olduğu ve Kısmen Dışlanabilir Mallar</u> • Atmosfer: Havayı Kirlenme İzinleri • Balık Stokları: Avlanma Kotaları • Ücretli Yollar	<u>2B. Tüketiminde Rekabetin ve Dışlanmanın Olmadığı Mallar</u> • Kamu Televizyonculuğu • Mülkiyet Hakları Rejimi • Kurallar ve Standartlar • Ticari Olmayan Bilgi • İnsan Haklarına Uymak • Henüz Bilinmeyen “Kötüler”	
	<u>4B. Rekabetin Olduğu ve Dışlanamaz Mallar</u> • Atmosfer • Vahşi Hayat: Balık Yatakları vb. • Kamu Parkları ve Doğal Koruma Alanları • Temel Eğitim ve Sağlık Hizmetleri	3. ÇEYREK <u>(Rekabetin ve Dışlanmanın Olmadığı Mallar): Tam Kamusal Mallar</u> • Ay Işığı • Barış ve Güvenlik / İhtilaf • Kanunlar ve Düzen / Anarşi • Finansal İstikrar / Aşırı Finansal Oynaklık • Ekonomik İstikrar • Büyüme ve Kalkınma Potansiyeli (Eğitilmiş İşgücü vb.) • Etkin / Etkin Olmayan Piyasalar • Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolü • Bilgi İçeren Farmasötik İlaçlar	

Kaynak: Mehmet Emin ALTUNDEMİR, “Kalkınma Planlarından Eğitime Bakış: Kamusal Mallar Teorisi Perspektifinden”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: I, 2012, s. 96

Buna göre eğitim harcamalarının birden fazla kategoride birden değerlendirilmesi mümkün hale gelmektedir. Eğitimin gerek özel faydasının yanında toplumsal faydasının da bulunması gerekse de finansmanının kamunun yanında bireylerce de finanse edilmesi, eğitimi saf kamusal mal olmaktan çıkarmakta ama sadece özel mal kategorisinde de sayılmasına olanak tanımaktadır. Bu nedenle eğitim, üç farklı kategoride de kendine yer bulabilmektedir.

Kamunun üretimini gerçekleştirdiği bir diğer mal ve hizmet türü de erdemli mallar ve hizmetlerdir. Bu tip mal ve hizmetlerin tüketiminde bi-

reysel fayda bulunmakla beraber ayrıca sosyal fayda da oluşmaktadır. Nitekim eğitim hizmetinin tüketilmesi neticesinde bireylerin belirli faydalar elde ettiği ve bu faydanın belirli bir dönemde tükenmediği söylenebilir. Hatta elde edilen bireysel fayda geliştirilmeye ve daha büyük kişisel faydalar oluşturmaya da zemin hazırlamaktadır. Eğitim nedeniyle elde edilen bireysel faydanın yanında, bireylerin eğitilmiş oluşu toplumun geneli de dışsal bir fayda sağlayacaktır. Gerek ekonomik üretim kapasitesi ve kaynak kullanımının etkinliğinin artması, gerek eğitilmiş bireyleri sosyal – kültürel ve çevresel konularda daha duyarlı

olması ve gerekse de eğitim düzeyinin artması ile devlet yönetimine katılımın ve vergi bilincinin yükselmesi eğitim dolayısıyla topluma yayılan olumlu sonuçlardan sadece birkaçını oluşturmaktadır. Eğitimin bireysel faydasının yanında bahse konu dışsal sosyal faydalarının da varlığı onu erdemli mal ve hizmetler statüsünde değerlendirmeyi de mümkün kılmaktadır.

1.1- Kamu Harcamaları Sınıflandırmasında Eğitim Harcamalarının Yeri

Devletin varlığını sürdürebilmesi için en azından kolektif ihtiyaçların giderilmesi gerekir. Kolektif ihtiyaçlar toplumun tüm bireyleri tarafından duyulan ihtiyaçlardır. Literatürde kolektif ihtiyaçlara kamusal ya da sosyal ihtiyaçlar adı da verilmektedir. Bu tür ihtiyaçlar bölünüp pazarlanamadıklarından, piyasa koşullarında üretilmesi olanaksızdır. Bu nedenle, devlet kolektif ihtiyaçları ürettiği kolektif mallarla giderir. Bu mallara ek olarak, devlet bazı yarı kolektif malların yanında özel mallarda üretmektedir. Devlet söz konusu ihtiyaçları giderirken piyasadan çeşitli üretim faktörlerini alma durumundadır. Devletin aldığı üretim faktörlerinin karşılığını ödemesi yani kamu giderinde bulunması kaçınılmazdır.⁹

Kamu gelir ve giderleri çok çeşitli şekillerde gösterilebilir. Yapılan giderler listelenebilir, hangi idarenin hangi harcamayı yaptığı üzerinden bir gösterime gidilebilir. Diğer yandan, harcamaların ekonomik anlamının ne olduğuna bakılabilir. Yani harcamalar, personele yönelik, mal ve hizmet almaya yönelik, yatırım yapmaya yönelik gibi ekonomik anlamları itibarıyla listelenebilir. Ayrıca, kamunun hangi amaçlar doğrultusunda harcamaya yaptığına yönelik bir ayrıştırma da yapılabilir (eğitim, sosyal yardım, sağlık gibi). Kamunun gider ve gelirlerinin belirli bir sistematik içinde

sınıflandırılması, aynı türdeki gider ve gelirlerin kolaylıkla toplanabilmesi ve gelir, gider, açık istatistiklerine ulaşılabilmesi için bütçe kodlamaları geliştirilmiştir.¹⁰ Kamu harcamaları her ne kadar birçok faktör göz önüne alınarak sınıflandırılrsa da, eğitim harcamalarının temelde idari, fonksiyonel ve ekonomik sınıflandırma kapsamında ele alınması mümkündür.

1.1.1- İdari Sınıflandırmaya Göre Eğitim Harcaması

Kamu harcamalarının, harcamayı gerçekleştiren idari birimlerin esas alınmasıyla sınıflandırma yöntemidir. Bu tip bir sınıflandırma sadece harcamacı kuruluşların bütçeden ne oranda bir pay aldığını görmemize yarar. Ancak, ilgili harcamalar sonucunda elde edilen faydaları göstermez. Günümüz toplumlarında sağlık ve eğitim hizmetleri başta olmak üzere bazı hizmetler, birden fazla idari birim tarafından sunulabilmektedir. Bu nedenle eğitim harcaması toplamının bulunabilmesi için, bu sınıflandırma dikkate alındığında, sadece Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine bakılması yeterli olmayacaktır.

1.1.2- Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim Harcaması

Fonksiyonel sınıflandırma ile hizmeti yapan birim değil yapılan hizmet esas alınarak sınıflandırma yapılmaktadır. İdari sınıflandırma homojen ve rasyonel olmadığı için fonksiyonel sınıflandırmaya geçilmiştir. Bu sınıflandırma ile harcamacı birimlerin sunduğu hizmetin net olarak görülmesi sağlanmaktadır. Oysa idari sınıflandırmada görülebilen sadece harcamanın miktarıdır. Kamu kesimi sunmuş olduğu hizmetleri bünyesindeki idari birimler vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Ancak belli hizmetlerde birden fazla kurum ve kuruluş aynı hizmetin sunumuna katkıda bu-

⁹ Metin Erdem, vd., Kamu Maliyesi, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011, s. 27

¹⁰ <http://stk.bilgi.edu.tr/docs/KAMU-HARCAMA-KILAVUZU.pdf>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2015

lunabilmektedir. Örnek vermek gerekirse; Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığına bağlı Polis Kolejleri ve Polis Akademileri, Milli Savunma Bakanlığına bağlı Askeri Liseler Harp Okulları ve Harp Akademileri eğitim hizmeti vermektedir. Böyle bir durumda değişik kuruluşların eğitime ilişkin harcamaları tespit edilmeden eğitim sektörü için plan ve programlarda hedefler belirlemek ve bu hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığını kontrol etmek çok güç olacaktır.¹¹

1.1.3- Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Eğitim Harcamaları

Kamu harcamalarının ekonomik ayrımının belirlenmesinde ödemenin nereye yapıldığı hususu önem taşımamaktadır.¹² Gerçekleştirilen kamu harcamaları ekonomik sınıflandırma kapsamında öncelikle reel ve transfer harcamaları olarak ikiye ayrılmaktadır.

“Reel harcamalar” devletin mal ve hizmet alımına yönelik yaptığı tüketim harcamalarıdır. Devletin doğrudan veya dolaylı olarak üretim faktörlerinin mülkiyetine ya da kullanım hakkına sahip olmak için yaptığı harcamalar reel harcamalar sınıflandırmasında yer alır. Reel harcamaların en önemli özelliği, milli gelirin artmasına doğrudan etki etmeleridir. Nitekim, reel harcamalar bağlamında değerlendirildiğinde eğitim hizmeti sunumu için devletin üretim faktörlerinin mülkiyetine doğrudan ya da dolaylı olarak sahip olduğu görülmektedir. Devlet, öğretmenin ücretini ödeyerek emek faktörüne, bir okul veya eğitim tesisi kurabilmek için bir arazi satın alarak

doğal kaynaklara ve bu okul ve tesisi yapacak müteşebbisin teşebbüs gücüne ve de sermayeye sahip olmaktadır.¹³ Tüm bu harcamaların milli gelirin artışına doğrudan veya dolaylı olarak artış yönünde katkı sağlayacağı da muhakkaktır.

Reel harcamaların kendi içerisinde cari ve yatırım harcamaları olarak değerlendirilmesi mümkündür. Buna göre **“cari harcamalar”**, nitelikleri itibarıyla her yıl tekrarlanan ve faydaları çoğunlukla bir bütçe dönemiyle sınırlı sayılabilecek harcamalardır. Cari harcamalar var olan üretim kapasitesini kullanmak için gerekli mal ve hizmetlerin alımı için yapılır.¹⁴ Başka bir ifadeyle, kamu hizmeti sunmak için gerçekleştirilen, ele alınan dönemde milli hasılaya katkı yapan ve o dönemde tüketilen harcamalardır.¹⁵ Ekonomik kalkınma süreci içinde kıt kaynaklarla gerçekleştirilen kamu yatırımlarından yüksek düzeyde verim sağlamak, nitelik ve nicelik açısından yeterli miktarda cari harcama yapılmasını gerektirmektedir.¹⁶

Devletin eğitim hizmetlerinin devamı için eğitim personeline ödediği ücret ile ek ders ödemeleri, binaların aydınlatma, ısıtma, küçük bakım – onarım giderleri ve eğitim – öğretim için gerekli olan malzeme (kırtasiye) giderleri cari harcamalar sınıflandırmasında yer almaktadır. **“Yatırım harcamaları”** ise; üretimi arttıran, üretkenliği olumlu yönde etkileyen, kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğini arttıran, genellikle dayanıklı nitelikte ve faydası birden fazla yıla yayılan harcamalardır.¹⁷ Eğitim süreci için hayati öneme haiz olan

¹¹ Aziz Tek, Hüseyin Bilir, KPSS-A Maliye, Yargı Yayınevi, Ankara, s.56

¹² M. Hakan Özbaran, “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılına Harcama Türlerine Göre İncelenmesi”, Sayıştay Dergisi, Nisan – Haziran 2004, Sayı: 53, s. 132

¹³ Fatih Yardımcıoğlu, (2012), a.g.e., s.31

¹⁴ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008, s.86

¹⁵ E. Kaya, (2006), a.g.e., s.25

¹⁶ Filiz Demir, Kamu Harcamalarında Etkinlik ve Verimlilik: Karaman Belediyesi Hizmetleri Üzerine Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2011, s. 12

¹⁷ Fatih Yardımcıoğlu, (2012), a.g.e., s. 32

eğitim tesislerinin yapımı veya bina ve tesisler için gerçekleştirilen büyük ölçekli bakım ve onarım işlemleri ile başta elektronik cihazlar olmak üzere (akıllı tahta, bilgisayar, projektör vb.) diğer demirbaş alımları için gerçekleştirilen harcamalar yatırım harcaması sınıflandırmasına dahildir. Bu tip harcamalar sonucunda elde edilecek olan faydanın birden fazla yıla yayılıyor oluşu bu harcamaların yatırım harcaması sınıflandırmasına dahil olmalarının en belirgin özelliğidir.

Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırmasında bir diğer unsuru oluşturan **“transfer harcamaları”**nı ise; milli gelirin arttırılması yönünde doğrudan bir etkisi bulunmayan, satın alma gücünün devlet aracılığıyla bir sosyal gruptan diğerine aktarılmasını sağlayan harcamalar olarak değerlendirmek mümkündür. Bu tip harcamalar ekonominin kapasitesinde yeni bir genişleme dalgası oluşturmazlar ve milli gelirin artışına da bu nedenle neden olmazlar. Eğitim harcamalarının bir kısmının transfer harcaması niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Öğrencilere devlet tarafından sağlanan karşılıksız burslar, ücretsiz dağıtılan ders kitapları, öğrencilere yönelik yemek yardımları, yurtlarda öğrencilere tanınan ücretsiz konaklama olanakları, transfer harcaması sınıflandırmasında değerlendirilebilecek kamu harcamalarıdır.

1.1.4- Kalkınma Carisi Olarak Eğitim Harcamaları

Bazı kamu harcamalarının etkileri döneminde yok olmadığı, gelecek dönemlere de geçtiği halde, bunların nesnel varlıklar halinde olmama-

ları, cari harcamalar olarak nitelendirilmelerine neden olmaktadır. Örneğin, eğitim ve sağlık harcamalarının bir üretici güç olarak insan üzerinde gelecek dönemlere de kalıcı etkileri olduğu halde, bunlar kamu muhasebesinde cari harcama sayılmaktadır. Bunlara insan sermayesine (beşeri sermayeye) yatırım ya da kalkınma carisi de denilmektedir.¹⁸

Ekonomik büyümenin temel kaynağını oluşturan beşeri sermaye kavramı, kişinin ya da toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, yetenekler, sağlık durumu, toplumsal ilişkilerdeki yeri ve eğitim düzeyi gibi kavramların tümünü ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁹ Eğitim, tecrübesiz ve beceriden yoksun olan bireyleri, daha üretken bir “beşeri sermayeye” dönüştürebilmektedir.²⁰ Beşeri sermaye yatırımlarının mikro etkileri; birey, aile ve firmalar üzerinde görülür. Bu mikro etkiler belirli sahalarda yoğunlaşarak ülkenin makro ekonomik alanlarına da tesir eder. Eğitim yatırımları neticesinde kişisel gelirden meydana gelen artış aile ve firma üzerinde olumlu etkilere sebep olabileceği gibi bunun yaygınlaşması gelir dağılımını, teknolojik gelişimi, emek piyasasını, tarım ve sanayi sektörlerini değişik oranlarda etkiler.²¹ Genel olarak, beşeri sermaye stokunun ölçülmesinde kullanılan göstergeler, bir ülkedeki; yaş gruplarına göre okullaşma oranları, nüfusun ortalama eğitim süresi, eğitim harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıladaki payı ve kişi başına eğitim harcamaları ile toplumun okur-yazarlık oranı gibi göstergelerdir.²²

Eğitimin bir toplumun gerek ekonomik, gerek sosyal gerekse de kültürel olarak gelişimine

¹⁸ M. Hakan Özbaran, (2004), a.g.m., s.118

¹⁹ Taner Akçacı, “Eğitim Harcamalarının İktisadi Büyüme Etkisi”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı:5, 2013, s.68

²⁰ Fatih Yardımcıoğlu, (2012), a.g.e., s. 22

²¹ Umut Taş, Füsün Yenilmez, “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 1, 2008, s. 160

²² Şadan Çalışkan, vd., “Türkiye’de Eğitim - Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923 - 2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:11, Sayı:21, 2013, s. 34

olan katkısı devlet idarelerinin bu alana duyarsız kalmalarına engel olmaktadır. Her geçen gün değişen ekonomik ve teknolojik koşullara adapte olunabilmesi ancak ve ancak eğitilmiş nesillerin geleceğe taşınması ile mümkün olabilir. Bu nedenledir ki devletler, bütçelerinin önemli bir bölümünü eğitim için harcamaktan kaçınmamaktadırlar. Gerek cari, gerek yatırım ve gerekse de transfer harcamaları sınıflandırılmasında sayılsın, çok farklı yollar ve kanallarla devlet, eğitimi desteklemeye ve eğitim alanını geliştirmeye çabalamaktadır.

2- TÜRKİYE'DE EĞİTİM HARCAMALARI ve EKONOMİK KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Tarihin eski dönemlerinden günümüze birçok bilimsel ve kültürel alana katkı sağlayan Türk yazar ve düşünürlerin varlığı, toplum olarak eğitim olgusuna bakışımızı göstermektedir. Başta tıp alanı olmak üzere, felsefe, matematik, coğrafya ve mimari alanda tarihimiz yetiştirdiğimiz dünyaca tanınmış bilim insanlarıyla doludur. Ancak ne var ki, cumhuriyet öncesi yaşanan bir dizi olay ve ülkenin içine sürüklendiği askeri ve siyasi çıkmazlar Türk toplumunun eğitimden uzaklaşmasına ve beşeri sermayesinin büyük bir kısmının savaş meydanlarında yitirilmesine neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren eğitim alanında köklü değişiklikler yaşanmış ve eğitimin tabana yayılması ve halkın tamamına ulaşması için bazı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca gerçekleştirilen okullaşma çabaları her ne kadar önemli olsa da, son 15 yıllık süreçte eğitim alanında gerçekleştirilen yatırım ve çalışmalar dikkate değerdir. Bu bölümde öncelikle Türkiye'de eğitim alanında dair bazı istatistikî bilgiler paylaşılacak ve eğitim sek-

törünün toplumsal büyüklükleri gösterilmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise yaklaşık olarak 15 – 20 yıllık veriler ışığında eğitim alanında gerçekleştirilen değişim ve gelişim seyri yine verilerle ele alınmaya çalışılacaktır.

2.1- Ekonomik Kalkınma Kavramı

Kalkınma, bireylerin refah düzeylerini arttırmak amacı ile siyasal iktidarın belli ekonomik politikalar izleyerek, toplumun yapısını değiştirme girişimini ifade eder.²³ Daha genel bir tanımlama ile bir ülkenin ekonomik kalkınmasının; o ülkenin halkının, kişisel ve toplumsal gelişimine bağlı olduğu söylenebilir. Eğitim yoluyla geliştirilen ve toplumsal davranışlarla da kullanım amacına uygun olan yeni değer yargıları, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak bakımından son derece önemlidir. Kalkınma sadece maddi gereksinimlerle ilgili olmayıp, toplumsal koşulların geliştirilmesi ile de ilgili bir olgudur.²⁴

Kalkınma, sadece üretimin ve kişi başına düşecek olan milli gelirin artırılması demek değildir. Üretim artışı ile birlikte iktisadi yapının ve sosyo-kültürel motiflerinde değişimini ve yenileştirilmesini ifade etmektedir. Kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler kalkınmanın temel öğeleri arasındadır. Bir ülkenin sanayileşebilmesi ve kalkınabilmesi için o toplumun birtakım asgari koşullara sahip olması gerekir. Bu koşulları şu şekilde sıralamak mümkündür;²⁵

- Sürekli ve İstikrarlı Bir Siyaset Ortamı
- Yüksek Ulaşım Olanakları
- İyi Bir İletişim ve Finans Ortamı
- Yeterli Bir Eğitim Seviyesi'dir.

²³ Özlem Çakmak, "Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi", D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:11, 2008, s. 36

²⁴ V. Hoşgörür, G. Gezgin, (2005), a.g.m., s. 5

²⁵ Umut Taş, Füsün Yenilmez, (2008), a.g.m., s. 159

2.2- Ekonomik Kalkınmanın Belirlenmesinde İnsani Gelişme Endeksi Ölçütü

İnsanlar bir ulusun gerçek zenginliğidir. Kalkınmanın temel amacı insanlara uzun, sağlıklı ve rahat bir yaşam sağlayabilmektedir. Bu durum basit bir gerçeklik olarak görülebilir. Ancak, mal ve finansal birikim ile genellikle endişeler unutulur.²⁶ Dolayısıyla, kalkınma genellikle ulusal gelirin büyüklüğü ile ölçülmeye çalışılmaktadır. Ancak, gelir kalkınmanın önemli bir boyutu olmakla birlikte kalkınmayı yalnızca gelir boyutuna indirgemek doğru değildir. İnsani gelişmenin zayıf olması yoksunluk durumu olarak da adlandırılabilir. Yoksunluk yoksulluğun parasal olmayan boyutudur. Asgari (toplumda genel kabul görmüş) yaşam standardına erişememe veya temel gereksinimleri karşılayamama durumu olarak tanımlanan yoksulluğun yalnızca yetersiz gelir veya harcama ile değil, eğitimsizlik, sosyal güvencesizlik, sosyal ilişkilerdeki zayıflık, toplumsal faaliyetlerde yer alamama gibi durumlar olarak da tanımlanması yoksulluğun parasal olmayan boyutunu da içeren bir tanımlamadır. Bir ülkede milli gelir artışının yüksek oluşu o ülkenin gelişmiş bir ülke olarak adlandırılabilmesi için yeterli değildir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilk defa 1990 yılında yayımlanan İnsani Gelişme Raporlarında (İGR), gelirin yanı sıra insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan gelir dışı göstergelerin de esas alındığı bir takım endeksler yayımlanmaya başlanmıştır. UNDP, ölçülebilir ve ulaşılabilir veriler olması do-

layısıyla gelir, eğitim, sağlık, istihdam, ücretler, cinsiyet farklılıkları, karar alma mekanizmalarına katılım, çevre kirliliği, elektrik hizmetlerine ve temiz suya erişim, ısınmak için kullanılan yakıt türü, araç sahipliği gibi insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan göstergeler kullanılmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi (İGE), İnsani Gelişme Raporunda insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan endekslerden biri olup, insani gelişmenin, uzun ve sağlıklı bir yaşam, eğitim ve insanca bir yaşam için gerekli gelir olarak belirlenen üç boyutuna ilişkin bileşik bir ölçüt ortaya koyar.²⁷ İnsani gelişme, ekonomilerin zenginliğinden ziyade insan hayatının zenginliğine odaklanmaktadır.²⁸

İnsani Gelişme Raporu ülkeleri üç kategori içinde gruplar: Yüksek insani gelişme (İGE değerleri, 0.800-1.000 arasındadır), orta insani gelişme (İGE değerleri, 0.500-0.799 arasındadır) ve düşük insani gelişme (İGE değerleri, 0.000-0.499 arasındadır). İlk İGR 1990'da yayınlanmış olmakla birlikte, daha sonra 100 ülke için geçmişe dönük veriler hazırlanarak, ülkelerin izlediği çizginin aynı hesaplama yöntemleri kapsamında değerlendirilmesi sağlanmıştır. Bu veriler ışığında bakıldığında Türkiye 1965-1971 döneminde düşük insani gelişme kategorisinde yer alırken ilk kez 1972'de 0,501 ulusal endeks değeri ile orta gelişme kategorisine geçmiştir.²⁹ 2015 yılında ise elde ettiği 0,767'lik İGE ile 188 ülke arasında 71. sırada kendisine yer bulmuştur.

İnsani Gelişme Endeksi'nin hesaplanabilmesi için kullanılan göstergeler aşağıdaki şekilde gösterilebilir;

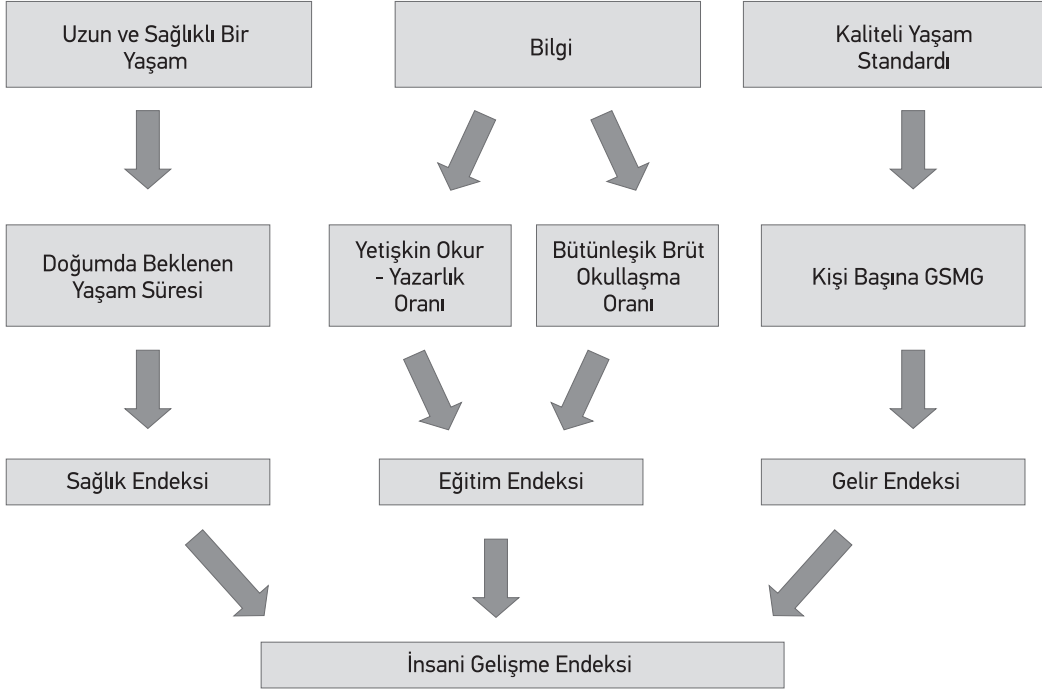
²⁶ United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report 1990, Oxford University Press , New York, 1990, s. 9

²⁷ Sırma Demir Şeker, Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi, T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, Ekim 2011, s. 1-2

²⁸ http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2018

²⁹ Didem Gürses, "İnsani Gelişme ve Türkiye", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 12, Say:21, Haziran 2009, s. 345

Şekil 3: İnsani Gelişme Endeksi (İGE) Hesaplama Kullarılan Göstergeler

Kaynak: ŞEKER D.S., (2011), a.g.e., s.7

İnsani Gelişme Endeksi'nin hesaplanabilmesi için kullanılan üç göstergeden biri olan eğitim ve diğer ikisinin eğitimle olan doğrudan bağlantısı, eğitilmiş bir toplumun ekonomik ve sosyal gelişme ve/veya kalkınma için vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Üç ana temel üzerine kurulan ve hesaplanan İGE'nde yer alan eğitim faktörü diğer iki ana faktör olan sağlık ve

gelir endeksinin doğrudan belirleyicisidir. Eğitilmiş bir bireyin, sağlığı ile ilgili hususlara daha duyarlı olması ve eğitim sürecinde elde ettiği bilgi ve beceriler sayesinde daha fazla gelir elde etme olanağına kavuşması, ülkelerin gelişmişlik endeksini doğrudan etkilemektedir. Ülkemizde eğitim alanında özellikle son 15 yıldır gerçekleştirilen eğitim harcamalarının ve yatırımlarının artırılması, İGE verilerine de olumlu yansımıştır.

Tablo 1: Seçili Bazı Ülkelerde İGE Verileri (1990 - 2015)

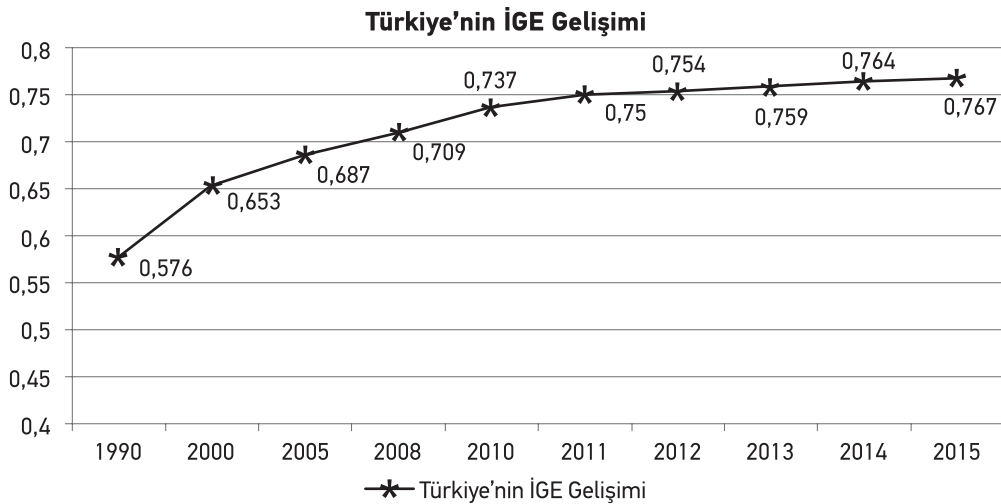
Gruplar	Ülkeler	İGE 1990	İGE 2000	İGE 2005	İGE 2008	İGE 2010	İGE 2011	İGE 2012	İGE 2013	İGE 2014	İGE 2015
YÜKSEK İNSANI GELİŞME	Norveç	0.849	0.917	0.931	0.936	0.939	0.941	0.942	0.945	0.948	0.949
	Avustralya	0.866	0.899	0.915	0.925	0.927	0.930	0.933	0.936	0.937	0.939
	Kanada	0.849	0.867	0.891	0.898	0.903	0.907	0.909	0.912	0.919	0.920
	Japonya	0.814	0.856	0.873	0.881	0.884	0.889	0.894	0.899	0.902	0.903
	İngiltere	0.775	0.866	0.890	0.895	0.902	0.898	0.899	0.904	0.908	0.910
ORTA İNSANI GELİŞME	Romanya	0.700	0.708	0.755	0.795	0.798	0.797	0.794	0.797	0.798	0.802
	Brezilya	0.611	0.685	0.698	0.714	0.724	0.730	0.734	0.747	0.754	0.754
	Türkiye	0.576	0.653	0.687	0.709	0.737	0.750	0.754	0.759	0.764	0.767
	Çin	0.499	0.592	0.646	0.682	0.700	0.703	0.713	0.723	0.734	0.738
	Bulgaristan	0.700	0.713	0.750	0.768	0.775	0.778	0.781	0.787	0.792	0.794
DÜŞÜK İNSANI GELİŞME	Mısır	0.547	0.612	0.636	0.659	0.671	0.673	0.681	0.686	0.688	0.691
	Güney Afrika	0.621	0.629	0.609	0.622	0.638	0.644	0.652	0.660	0.665	0.666
	Bangladeş	0.386	0.468	0.506	0.523	0.545	0.557	0.565	0.570	0.575	0.579
	Afganistan	0.295	0.340	0.405	0.434	0.454	0.463	0.470	0.476	0.479	0.479
	Nijer	0.212	0.255	0.286	0.307	0.323	0.331	0.341	0.345	0.351	0.353

Kaynak: <http://www.hdr.undp.org/en/data>; sitesinde yer alan verilerden derlenmiştir.

İGE verileri ele alındığında Türkiye'nin, 1990 yılından 2015 yılına kadar önemli aşamalar kat ettiği görülmektedir. 1990 yılında 0,576 (en düşük Nijer – 0,212 ve en yüksek Avustralya – 0,866) olan İGE, 2015 yılına gelindiğinde 0,767 (en düşük Nijer – 0,353 ve en yüksek Norveç –

0,949) seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye elde ettiği bu skorla "Orta İnsani Gelişme" seviyesinde yer alan ülkeler arasında bulunmaktadır. Türkiye'nin İGE ivmesini daha anlaşılır bir şekilde aşağıdaki gibi göstermek mümkündür;

Grafik 1: Türkiye'nin 1980 - 2015 Yılları Arası İnsani Gelişme Endeksi

Kaynak: <http://www.hdr.undp.org/en/data>; sitesinde yer alan verilerden derlenmiştir.

2.3- Eğitim Harcamaları İle Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Arasındaki İlişki

Eğitim-ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan Türkçe literatür incelendiğinde; eğitim ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği birçok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan; Ergen'in eğitim ve ekonomik büyüme arasında olumlu bir ilişkinin varlığını tespit ettiği³⁰ ve yine Çakmak ve Gümüş'ün ise beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koyduğu görülmektedir.³¹ Balcı İzgi ve Arslan ise Türkiye'de yükseköğretim okullaşma oranı ile ekonomik büyüme ilişkisinin pozitif ve anlamlı olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Çalışmanın

bir diğer sonucu, eğitimdeki artışın işsizliği de baskılar nitelikte olduğudur.³² Yine Ay ve Yardımcı'da Türkiye'de yükseköğretimde kayıtlı öğrenci sayıları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki elde etmiştir.³³

Bu çalışmalardan bağımsız olarak, sadece birkaç verinin aynı tablo içinde ele alınması bile eğitim harcamalarında yaşanan gelişmenin ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkısını görmek açısından yeterlidir. Nitekim MEB bütçesinde gerçekleştirilen artışlara paralel olarak gerek kişi başına düşen milli gelirin artışı gerekse de ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri açısından uluslararası bir göstere olan İGE'nin iyileşme eğilimi göstermesi tesadüf olamaz.

Tablo 2: Eğitim Harcamalarındaki Artışın Kişi Başı GSYH ve İGE'ne Etkisi

TÜRKİYE	MEB Bütçesi	MEB Bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesi İçindeki Payı (%)	Kişi Başına GSYH (\$)	İnsani Gelişme Endeksi
2000	3.350.330.000	7,15	4.129	0,653
2005	14.835.422.184	9,50	7.035	0,687
2008	22.915.565.000	10,30	10.444	0,709
2010	28.237.412.000	9,84	10.002	0,737
2011	34.112.163.000	10,91	10.427	0,750
2012	39.169.379.190	11,16	10.459	0,754
2013	47.496.378.650	11,76	10.807	0,759
2014	55.704.817.610	12,81	10.395	0,764
2015	62.000.248.000	13,11	9.261	0,767
2016	76.354.306.000	13,38	10.807	----
2017	85.048.584.000	13,18	10.597	----

Kaynak: www.tuik.gov.tr; <http://hdr.undp.org>; <http://sgb.meb.gov.tr> yer alan verilerden derlenmiştir.

³⁰ Hüseyin Ergen, "Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı", Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 10, Sayı: 35, 1999, s. 21-56

³¹ Erol Çakmak, Sevda Gümüş, "Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 60, Sayı: 1, 2005, s. 59-72

³² Berna Balcı İzgi, İbrahim Arslan, "Türkiye'de Genç İşsizliği, Eğitim ve Büyüme İlişkisi (1988-2008)", (Tebliğ, 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, İzmir, Türkiye)

³³ Ahmet Ay, Pınar Yardımcı, "Türkiye'de Beşeri Sermaye Birikimine Dayalı Ak Tipi İçsel Ekonomik Büyümenin Var Modeli İle Analizi (1950-2000)", Maliye Dergisi, Sayı:155, 2008, s. 39-54

SONUÇ

Hayatın tüm aşamasında devam eden ve farklı boyutlar kazanan eğitim olgusu, bize sahip olmadıklarımızı sunmanın yanında daha fazla refah içinde yaşama imkanını da getirmektedir. Eğitimin desteklenmesi ve devamlılığının sağlanması, günümüz şartlarında gerek devletler gerekse de bireyler için bir gereksinmeden daha çok zorunluluk halini almıştır. Dünyadaki baş döndürücü gelişme, bireylerin sürekli olarak kendini yenilemelerini ve bilgilerini tazelemelelerini gerektirmektedir. Eğitim sayesinde edinilen beceri ve imkanların farkında olan aileler, çocuklarına daha iyi bir gelecek sunabilmek için onların eğitimlerine ayrı bir özen göstermektedirler.

Eğitim hizmetinin belirli kademelerinin kamu tarafından ücretsiz olarak sunulması, modern ve günün şartlarına uygun eğitim tesislerinin inşa edilmesi, gelişen teknolojinin takip edilerek eğitim tesislerine entegrasyonunun sağlanması, öğrencilere yararlı alışkanlıklar edindirmek için bir dizi projeler geliştirilmesi gibi çalışmalar ülkemizi daha gelişmiş bir yarına taşıma çabasının en temel adımlarıdır. Bugün iyi eğitim alan ve çağın şartları çerçevesinde yetişen bireyler, gerek sosyal gerekse de ekonomik gelişimin yapı taşlarını oluşturacaklardır.

Bu nedendir ki kamu, eğitimi çok farklı şekillerde ve harcama unsurlarıyla desteklemektedir. Bütçesinden neredeyse en büyük payı eğitim hizmetleri için ayırarak geleceğe daha emin bakmanın gayreti içerisinde. Gerek cari harcamalar, gerek yatırım harcamaları gerekse de transfer harcamaları yoluyla eğitim alanı, sürekli olarak gelişime açık ve modern dünyanın tüm gereksinimlerini karşılar niteliklere sahip bir şekilde bireylerin yararlanmasına hazır halde tutulmaktadır.

Özellikle son 15 yıllık süreç içerisinde eğitim alanında nicel olarak ciddi artışların olduğu veriler incelendiğinde görülmektedir. Okul ve derslik sayısında yaşanan gelişme, öğretmen sayısında yaşanan dikkate değer artışlar nitel zenginlikle

birleştirilebildiği sürece verim en düzeyde sağlanabilecektir. Eğitim neticesinde bireysel faydalarının arttıran kişilerin zamanla toplumsal dışlıklar yaymaya başlaması kaçınılmaz olduğundan, eğitilmemiş veya eğitim çatısı altında bulunmamış hiçbir insanın olmaması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde hazırlanan ve her yıl yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi verileri, başta Türkiye olmak üzere birçok ülkenin ekonomik ve sosyal gelişim süreçlerini bizlere göstermektedir. Türkiye bu gün itibari ile aldığı değerle “orta gelişmişlik” seviyesinde yer almaktadır. Dünya Bankası verilerine göre geliri “üst orta gelir seviyesi”nde kabul edilen Türkiye, eğitilmiş yeni nesillerin katkısı ile hem sağlık hem de gelir endekslerine katkı sağlayacak ve Türkiye’yi yakın bir gelecekte “üst gelişmişlik” seviyesine taşıyacaktır.

İnsani Gelişme Endeksi’nin hesaplanmaya başlandığı dönemlerde Türkiye’nin “alt gelişmişlik” seviyesinde olan ülkeler arasında olduğu düşünüldüğünde gelecek için yapılan tahminin bir hayal olmadığı açıkça görülebilecektir. O günlerden bu günümüze eğitim alanında gerçekleştirilen reformların başta sağlık ve çevresel duyarlılığımızın artmasına, teknolojik altyapı kullanma alışkanlıklarımıza, sosyal hayat anlayışımıza ve en nihayet ekonomik gelişme çabalarımıza olumlu katkısı göz ardı edilmemelidir. Kamu tarafından her geçen gün daha fazla desteklenen ve nitelikli hale getirilmeye çalışılan eğitim alanı, gelecek on yıllar itibariyle ülkemizi hem sosyal hem de ekonomik olarak çok daha müreffeh bir toplum seviyesine taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- AKÇACI T. (2013), “Eğitim Harcamalarının İktisadi Büyümeye Etkisi”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı:5
- AKDOĞAN A. (2008), Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi, Ankara

- ALTUNDEMİR M.E. (2012), “Kalkınma Planlarından Eğitime Bakış: Kamusal Mallar Teorisi Perspektifinden”, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, Cilt: VII, Sayı: I
- AY A., YARDIMCI P. (2008), “Türkiye’de Beşeri Sermaye Birikimine Dayalı Ak Tipi İçsel Ekonomik Büyümenin Var Modeli İle Analizi (1950-2000)”, Maliye Dergisi, Sayı:155
- BENSON C. (1987), Educational Financing, Edited By: George Psacharopoulos, Economics of Education Research and Studies, Pergamon Press, New York, U.S.A
- BİLİCİ N., BİLİCİ A. (2011), Kamu Maliyesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- ÇAKMAK E., GÜMÜŞ S. (2005), “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 60, Sayı: 1
- ÇAKMAK Ö. (2008), “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:11
- ÇALIŞKAN Ş., KARABACAK M., MEÇİK O. (2013), “Türkiye’de Eğitim - Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923 – 2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:11, Sayı:21
- DEMİR F. (2011), Kamu Harcamalarında Etkinlik ve Verimlilik: Karaman Belediyesi Hizmetleri Üzerine Bir Uygulama, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman
- ERDEM M., ŞENYÜZ D., TATLIOĞLU İ. (2011), Kamu Maliyesi, Ekin Yayınevi, Bursa
- ERGEN H. (1999), “Türkiye’de Eğitimin Ekonomik Büyüme Katkısı”, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 10, Sayı: 35
- GÖKER Z. (2008), “Kamusal Mallar Tanımında Farklı Görüşler”, Maliye Dergisi, Sayı:155
- GÜRSES D. (2009), “İnsani Gelişim ve Türkiye”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 12, Sayı:21
- HOŞGÖRÜR V.,GEZGİN G. (2005), “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: II, Sayı: I
- İZGİ B.B., ARSLAN İ. (2008), “Türkiye’de Genç İşsizliği, Eğitim ve Büyüme İlişkisi (1988-2008)”, (Tebliğ, 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, İZMİR
- KARAASLAN E. (2005), “Kamu Kesimi Eğitim Harcamalarının Analizi”, Maliye Dergisi, Sayı:149
- NADAROĞLU H. (1999), Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul
- ÖZBARAN M.H. (2004), “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılına Harcama Türlerine Göre İncelenmesi”, Sayıştay Dergisi
- ŞEKER S.D. (2011), Türkiye’nin İnsani Gelişim Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi, T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara
- TAŞ U., YENİLMEZ F. (2008), “Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 1
- TEK A, BİLİR H., KPSS-A Maliye, Yargı Yayınevi, Ankara
- United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report 1990, Oxford University Press , New York
- YARDIMCIOĞLU F. (2012), Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- <http://hdr.undp.org>
- <http://sgb.meb.gov.tr>
- <http://stk.bilgi.edu.tr>
- <http://www.maliyemepozyumu.sakarya.edu.tr>
- <http://www.tuik.gov.tr>